

УДК 355.48((470+571):(477))

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-998-1011](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-998-1011)

Офіцинський Роман Андрійович доктор історичних наук, професор, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. А. Волошина, 35, м. Ужгород, 88000, тел.: (0312) 61-42-75, <https://orcid.org/0000-0001-5050-5902>.

Ісак Юрій Іванович старший викладач, Ужгородський національний університет, пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, тел.: (0312) 64-30-02, <https://orcid.org/0000-0002-7078-1100>.

Сліпецький Олег Степанович старший викладач, Ужгородський національний університет, пл. Народна, 3, м. Ужгород, 88000, тел.: (0312) 64-30-02, <https://orcid.org/0009-0007-5157-1961>.

СУЧАСНА РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА У СВІТЛІ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Анотація. У статті увага зосереджена на дослідженні ідейної сутності і трансформації російської пропаганди в сучасних реаліях, насамперед в історичному контексті підготовки та здійснення агресії РФ проти України. Образи й сутність російської пропаганди осмислені й у контексті доробку відомого французького філософа Жана Бодріяра. Проаналізовано засади, підходи й еволюцію російської пропаганди в контексті зв'язків між внутрішньою і зовнішньою політикою РФ, конструюванням мілітаристсько-шовіністичних наративів. Обґрунтоване розуміння поняття пропаганди в контексті сучасної російсько-української війни і новітніх міжнародних відносин. Сучасні дослідники чітко простежують факт інформаційно-пропагандистської війни Росії проти Української держави. Окреслено потребу й шляхи якісного покращення фахової протидії зловмисній духовній експансії російських агресорів. Відзначено, що пропагандистський апарат сучасної РФ спирається на аналогічні напрацювання СРСР і поточні можливості інформаційної доби. Показано, що історична свідомість є головним об'єктом впливу шовіністично-мілітаристської пропаганди в Росії, що слугувала становленню рашизму як тоталітарної ідеології. Подібно до творення «радянської людини» та «радянського народу» нав'язуються тези про виникнення «російського народу» на засадах цінностей

«російського світу». Російський агресор застосовує механізми пропаганди як комплекс заходів для фундаментальної зміни реальності для певних народів, націй, етносів. У реаліях російсько-української війни характерним є поєднання військових та інформаційних заходів. Шляхом обману і насильства РФ та її союзники прагнуть кардинально змінити баланс сил на міжнародній арені, знищити суперників, захопити їхні ресурси тощо. Це посилює загрозу глобального конфлікту, а, отже, потребує належної консолідованої відповіді демократичних країн, особливо в розрізі сучасної російсько-української війни.

Ключові слова: російсько-українська війна, російська агресія, пропаганда, симулякр, Росія, Україна, Китай

Ofitsynskyy Roman Andriiovych Doctor of Historical Sciences, Transcarpathian Institute of Postgraduate Pedagogical Education, A. Voloshina St., 35, Uzhhorod, 88000, tel.: (0312) 61-42-75, <https://orcid.org/0000-0001-5050-5902>.

Isak Yuriy Ivanovych Senior lecturer, Uzhhorod National University, Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, tel.: (0312) 64-30-02, <https://orcid.org/0000-0002-7078-1100>.

Slipetsky Oleg Stepanovych Senior lecturer, Uzhhorod National University, Narodna Square, 3, Uzhhorod, 88000, tel.: (0312) 64-30-02, <https://orcid.org/0009-0007-5157-1961>.

THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN THE LIGHT OF RUSSIAN PROPAGANDA

Abstract. The article focuses on the study of the ideological essence and transformation of Russian propaganda in modern realities, primarily in the historical context of the preparation and implementation of the aggression of the Russian Federation against Ukraine. The images and essence of Russian propaganda are understood in the context of the work of the famous French philosopher Jean Baudrillard. The principles, approaches and evolution of Russian propaganda are analyzed in the context of connections between the internal and foreign policy of the Russian Federation, the construction of militarist-chauvinistic narratives. A well-founded understanding of the concept of propaganda in the context of the modern Russian-Ukrainian war and the latest international relations. In the realities of the Russian-Ukrainian war, a combination of military and information measures is characteristic. By

means of deception and violence, a number of countries seek to radically change the balance of power in the international arena, destroy rivals, seize their resources, etc. The need and ways to improve the quality of professional resistance to the malicious spiritual expansion of the Russian aggressors are outlined. It was noted that the propaganda apparatus of the modern Russian Federation is based on similar achievements of the USSR and the current possibilities of the information age. It is shown that historical consciousness is the main object of influence of chauvinist-militaristic propaganda in Russia, which served to establish racism as a totalitarian ideology. Similar to the creation of the «Soviet man» and the «Soviet people», theses about the emergence of the «Russian people» based on the values of the «Russian world» are imposed. The Russian aggressor uses propaganda mechanisms as a set of measures to fundamentally change reality for certain peoples, nations, and ethnic groups. In the realities of the Russian-Ukrainian war, a combination of military and information measures is characteristic. Through deception and violence, the Russian Federation and its allies seek to fundamentally change the balance of power in the international arena, destroy rivals, seize their resources, etc. This increases the threat of a global conflict, and therefore requires a proper consolidated response of democratic countries, especially in the context of the modern Russian-Ukrainian war.

Keywords: Russian-Ukrainian war, Russian aggression, propaganda, simulacrum, Russia, Ukraine, China

Постановка проблеми. Впродовж багатьох десятиліть і навіть століть своєрідним пізнавальним полігоном була переважно історія найбільш розвинених країн Франції, Великої Британії, США, Німеччини та ін. Нині першочерговим когнітивним і дискусійним полем у сфері побутування й конкуренції інформаційних, зокрема пропагандистських і контрпропагандистських образів, концептів, моделей бачення, стала проблематика сучасної російсько-української війни, надто після широкомасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 р., що триває досі. Якісне прогнозування ходу і наслідків цієї війни можливе з урахуванням історичного досвіду і фахових досліджень її ключових аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Маститий історик Тімоті Снайдер у 2015 р. проаналізував механізми дії пропаганди на людей, зокрема з допомогою постійного повторювання абсурдних тез, підкупу журналістів, фінансування неурядових організацій тощо. Він влучно відзначив суперечливість тверджень російської пропаганди: «Української держави не існує, але українська держава займається

репресіями. Української нації не існує, але всі українці – націоналісти. Української мови немає, але на Донбасі всіх змушували говорити українською». Вчений справедливо трактував російську пропаганду загрозою для світу, що спотворює реальність настільки, що ставить класичне питання для Заходу: бути чи не бути (18). Таке розуміння спонукає демократичні країни до негайних ударів по «щупальцях» російської пропагандистської машини, зловмисна діяльність якої набула загрозливих масштабів.

Сучасні дослідники чітко окреслюють факт інформаційно-пропагандистської війни Росії проти Української держави (15). Її методи апробовані раніше. Найважливіші з них – маніпулювання історією для творення власного історичного міфу; формування «символіки війни», покликані мобілізувати на героїзоване насильство проти українців; дегуманізація ворога (тобто українців) шляхом невизнання права на власну державу, заперечення самодостатності української культури, ототожнення українських військовослужбовців і громадсько-політичних діячів із «нацистами» та ін. (5, с. 43).

Окремо в історіографії відображені механізми і канали впливу сучасної російської пропаганди на країни Європи. Встановлено, що основними її наративами є чисельні вигадки про американський імперіалізм, загрозу агресії НАТО, Європейський Союз як маріонетку США, «маріонетковість» України тощо (13, с. 70). Французький військовий історик Седрік Мас у вересні 2022 р. слушно відзначив, що для західних демократій настав час протистояти ворожому російському впливу. Адже В. Путін, ведучи війну проти України, воює проти Європи та її цінностей. При цьому військову перемогу важко отримати, якщо не досягти нового розвалу Росії (9).

У попередніх публікаціях ми вже висвітлювали питання про причини побутування в Україні проросійських наративів на рівнях буденної та теоретичної свідомості тощо (10; 11; 12). Загалом же бракує фахових досліджень, що осмислюють поточну трансформацію російської пропаганди в умовах війни та в контексті сучасних міжнародних відносин. Академічна історична наука зазвичай відстає від реалій. Учені повинні «вийти з кабінетів» і посилити взаємодію з суспільством. Таким прикладом є ютуб-канал історика Олександра Алфьорова (<https://www.youtube.com/@OleksandrAlforov>). Один з авторів статті теж веде схожу інформаційну роботу (<https://www.youtube.com/@ofitsynsky>). Ідеться про викриття наративів ворожої російської пропаганди, що в замаскованій формі ретранслюються в українському і зарубіжному інфопросторі.

Принагідно слід зауважити, що у віртуальних комунікаціях (ютуб-канали, телеграм-канали, сторінки в соціальних мережах, системи штучного інтелекту тощо) протидія російській духовній експансії переважно є справою добровольців. Так, українські й проукраїнські ютуб-канали «Одесская хунта» (273 тис. підписників станом на 12 липня 2023 р.), «MOROZENKO» (134 тис. підписників) та ін. мають велику глядацьку аудиторію, фактично роблять більшу контрпропагандистську роботу, ніж урядові структури України.

Мета статті – дослідження питання про форми, ідейну сутність (насамперед вузлові образи як своєрідні «паралельні світи») і трансформацію російської пропаганди в контексті підготовки і здійснення агресії Росії проти України. При реалізації мети ми послуговувалися наступними міркуваннями і методологією. Так, пропаганда агресії є різновидом «негативної» комунікації, відбувається і проявляється тією чи іншою мірою у різних формах людського досвіду (як і протидія їй у формі «позитивної» контрпропаганди). Відомий філософ та історик Робін Джордж Колінгвуд ще в 1924 р. умовно розмежував мистецтво, релігію, науку, історію, філософію, мистецтво та ін. саме як універсальні й необхідні форми, аспекти чи складові людського досвіду і діяльності. Образи й сутність російської пропаганди, спрямованої зокрема на творення фальшивих образів дійсності, осмислені також у контексті доробку знаного вченого Жана Бодріяра, який створив оригінальну концепцію про співвідношення інформаційних образів і дійсності (див.: 3)

Виклад основного матеріалу. Увага світу нині прикута до перебігу російсько-української війни. Одні країни надають зброю і служать фактично ще одним тилом для сторін війни, інші (держави Африки) відчувають нестачу продовольства через російську агресію проти України. У глобальне протистояння сил демократії і антидемократії втягується дедалі більше країн (12).

У реаліях російсько-української війни характерним є поєднання військових та інформаційних заходів. Шляхом обману і насильства низка країн прагнуть кардинально змінити баланс сил на міжнародній арені, знищити суперників, захопити їхні ресурси тощо. Такі спроби на міждержавному, регіональному й глобальному рівнях генерують Китай, Росія, Іран, Північна Корея, Сирія. Причому російське керівництво пропагує свої агресивні дії насамперед як спробу начебто законного реваншу за поразку СРСР у Холодній війні.

Пропагандистський апарат Китаю та Ірану, їхніх союзників і сателітів активно просуває агресивні наративи, а на офіційному рівні

керівництво цих держав прикривається маскою «нейтральності» та миролюбності попри підтримку Росії товарами військового призначення. Китайська преса повторює російські тези, що саме країни Заходу спровокували війну в Україні (7). Можливе «безмежне партнерство» РФ та КНР накреслює похмурі перспективи в міжнародних відносинах (12, с. 219).

Слушне розуміння глобального контексту оприлюднене президентом Республіки Корея Юн Сук Йол у виступі перед Конгресом США у квітні 2023 р.: «Сьогодні в багатьох частинах світу брехлива пропаганда і дезінформація спотворюють правду і громадську думку. Вони загрожують демократії» (14). Проводячи паралелі з порушеннями прав людини та агресивними діями Північної Кореї, він висловився за непохитну підтримку Україні в умовах російського вторгнення.

Наголосимо, що саме історична свідомість (див. 6, с. 134) є головним об'єктом впливу шовіністично-мілітаристської пропаганди в Росії, що слугувала становленню рашизму як тоталітарної ідеології. Зусиллями згаданого Ж. Бодріяра в сучасну гуманітаристику впроваджене поняття «симулякра» як означення імітації, копії, образу, відтворення, зображення, що не існує в реальності, а також симуляції реальних об'єктів. Яскравим прикладом такого симулякра є концепт «російського світу».

Штучно конструйований шовіністичною російською пропагандою симулякр (інформаційна матриця) накладається на тканину історичної реальності з метою зміни останньої як мирними, так і насильницькими методами. Подібно до творення «радянської людини» та «радянського народу» нав'язуються тези про виникнення «російського народу» на засадах цінностей «російського світу».

Цей симулякр зближує історію з релігією. Нинішня Росія демонструє симбіоз влади і церкви в глибоко нерівноправному в соціальному і національному аспектах суспільстві. Згідно з офіційною російською статистикою, за межею бідності станом на червень 2022 р. жив кожен сьомий росіянин. Це в півтора рази більше від показників 2021 р. (19).

Натомість здійснюється масове «зомбування» росіян міфами про «історичну велич» і «великі перемоги». На те витрачаються величезні суми і людські ресурси. Таким чином створюється симуляційна «оболонка», яка прикриває не лише справжній зміст суспільних процесів, але і безпосередні форми, через які він виражається. Часом ілюзії та реальність важко відрізнити: зовнішня «оболонка» («маска») зростається

з формами, химерно впливаючи на суспільні відносини і деформуючи людську індивідуальність. Причому конформізм і нігілізм, що притаманні значній частині російського населення, успадковані з радянських часів.

Наукова інтелігенція та представники мистецтва в Росії не запропонували потужну альтернативу шовіністичним і мілітаристським ідеям у російському суспільстві. Вони виявилися неспроможними виконати інформаційну й освітню функції щодо «повернення реальності». Знаний опозиційний співак Юрій Шевчук у 2022 р. відверто висловився про механізми контролю влади над російськими громадянами: «Ми просто в окупації. Нас розстрілюють «Градом» і мінами пропаганди, найжорстокішими ріжуть законами, щодня вбивають нашу пам'ять, наш розум, наш дух». Він яскраво порівняв сприйняття дійсності більшістю росіян: «Ми взагалі стародавні єгиптяни. Ось вони тисячоліттями не розвивалися, у них все було за канонами. І вони тисячоліттями любили смерть, оспівували її, будували піраміди, поклонялися смерті, вирощували в теплицях мумії і чекали смерті. Стояли біля прірви, і їх більше нічого не хвилювало. З одного боку, звичайно, в цьому є велич колосальна велич просто: щодня прокидаєшся і думаєш про смерть. Як там буде? Що там буде? І ось ми на них схожі. Ми чомусь мало думаємо про життя, яким вона може бути прекрасним» (21).

У лютому 2023 р. Ю. Шевчук виконав пісню «Батьківщина, повернися додому» із закликом до росіян «не сходити з розуму», адже це «не їхня війна». Перед тим його оштрафували за дискредитацію російської армії. Приводом для штрафу стала антивоєнна заява на концерті в Уфі. Для певної частини населення з протестними настроями Ю. Шевчук став своєрідним продовжувачем радянського барда В. Висоцького.

Здебільшого російські діячі культури підтримали війну. Однак влітку 2022 р. появилася список «заборонених у Росії артистів», які виступали проти війни в Україні. Це понад півсотні імен – гурти «ДДТ», «Бі-2», «Акваріум», співачки Земфіра, Монеточка та ін. Багатьом із них скасували концерти (22). Інша частина доти поспішно виїхала за кордон.

Завдяки пропаганді росіяни втратили зв'язок з реальністю і стали жити в симулякрі, реально вірячи в те, що їхня армія фантастична, з суперкосмічним озброєнням, якому нема аналогів у світі. Їм це показували на парадах, у кіно і комп'ютерних іграх. Цей симулякр («маємо те, чого інші бояться») створювався для мільйонів користувачів

коштом «нафтодоларів» – із доходів від експорту російських енергоносіїв (20). Реальність насправді інша.

Справжня сутність політичного режиму Російської Федерації очевидна на прикладах «самовикривання» і «замітання слідів» у сучасній російсько-українській війні – значних людських і матеріальних втрат, масштабних воєнних злочинів. Передусім використовуються прийоми демонізації, озвученої рупорами російської пропаганди: 1) відступи на фронтах пояснено тим, що «київський режим» має перевагу завдяки допомозі Заходу; 2) частина російських чиновників, олігархів зрадили або ігнорують інтереси РФ; 3) нелояльність до російських агресорів більшості населення окупованих територій спричинила українська пропаганда, освіта тощо. Це характерно для російських телеграм-каналів, які ведуть мілітаристсько-шовіністичну пропаганду і переважно отримують фінансування РФ, як-от: «Рибарь», «WarGonzo» та ін.

Замовчувати чи ігнорувати невігідні факти (визволення поселень України від російських загарбників і відчутні втрати останніх) не завжди вдається. Тому російські пропагандисти практикують прийоми «інформаційного шуму», щоби ці факти «втопити» в масиві несуттєвих, вигаданих чи перекручених.

У гуманітарних студіях поширилося поняття «постправа», яким позначають ситуації, коли емоції (особисті судження, переконання, упередження) більше впливають на громадську думку, ніж реальні факти. Використання емоцій є ефективним знаряддям у веденні Москвою інформаційної війни і дискредитації політиків чи цілих країн.

Російські фахівці з інформаційно-психологічних операцій зловмисно застосовують технології, пов'язані зі штучним інтелектом, що надзвичайно посилює можливості для фальшування реальності. Наприклад, у російських телеграм-каналах публікуються генеровані зображення «мужніх ополченців Донбасу» у шахтарських касках і з автоматом в руках. Однак на очах зазнає ерозії засаднича для існування путінського режиму «цінність» («скрепа») – ідея перманентної війни начебто «заради батьківщини», що є головним нарративом сучасної мілітаристсько-шовіністичної пропаганди в Росії.

Ідейна криза шовіністично-пропагандистської пропаганди держави-агресора зазвичай призводять до зворотного процесу – повернення агресії усередину цієї країни, що здатне призвести до її краху. Сучасна російська пропаганда, як і російська агресія, поступово наближається до ідейного банкрутства з огляду на зіткнення з історичною реальністю. Першими ж ознаками історичного тупика в

рамках широкомасштабного російського вторгнення в Україну в 2022 р. стали вимушений відхід російських військ через героїчну протидію сил оборони України, українські контрнаступи на Харківщині та Херсонщині.

Одночасно низка символів російської могутності зазнали потужних атак: пішов на дно флагман Чорноморського флоту Російської Федерації крейсер «Москва», зазнав відчутних ударів Кримський міст. Вимушені «жести доброї волі» у вигляді залишення в листопаді 2022 р. «у непростій ситуації» (відповідно до заяв російських генералів) м. Херсон, єдиного обласного центру, захопленого росіянами на початку війни, а також великих ділянок оборони на Херсонщині не додали ентузіазму російським пропагандистам (1). Висока імовірність поразки російських військ під час розпочатого у червні 2023 р. нового українського контрнаступу змушують навіть російських шовіністів проводити аналогії з поразкою німецької армії під Сталінградом у Другій світовій війні. Такими бачилися наслідки битви за Бахмут (8). Ударом по російських пропагандистських конструкціях стало звільнення силами оборони України місцевостей Донецької області, захоплених росіянами ще 2014 р. (2).

Поступово окреслюються перспективи стратегічної поразки знесилених втратами російських військ на півдні України (насамперед на Запоріжжі) в умовах вимушеної оборони з «перевернутим» фронтом або «спиною» до окупованого росіянами Криму, ускладнене військове постачання з якого вже знаходиться під обстрілами українських воїнів. Росіяни зводили бетонні укріплення на півострові та на лівому березі р. Дніпро на Херсонщині, що фактично прирікає їх на оточення (17). Під ударами опинився весь Крим. Розпочалися бойові дії в прикордонних російських регіонах Російського добровольчого корпусу (РДК) і Легіону «Свобода Росії» (ЛСР). РДК утворений у серпні 2022 р., а його засновники воюють на українському боці від 2014 р. ЛСР започаткований в березні 2022 р., комплектується переважно з колишніх російських і білоруських військовослужбовців, що перейшли на бік України, в т. ч. після перебування в українському полоні (4).

Спостерігаються періодичні удари українських дронів, безпілотників і артилерії по російській території, що спричиняє гучний інформаційний ефект. Свій вплив поступово відіграють і санкції з боку країн-учасниць коаліції «Рамштайн», нарощення обсягів допомоги Україні. Водночас «інтелектуальні ігри», дискусії про «симулякри» не повинні романтизувати дійсність, зменшувати гостроту її злободенних проблем, адже присутність російських військ в Україні, їхні масштабні

злочини є жорстокими реаліями, усвідомлення яких мусить спонукати до адекватної протидії. Ще не вичерпаний так само і потенціал системи пропаганди країни-агресора.

Висновки. Пропаганда війни є невід'ємним елементом російської агресії впродовж століть. У сучасних реаліях вона являє собою систему духовного поневолення, спрямовану на населення не лише РФ, але й країн-жертв її експансії з метою зміни їхньої ідентичності. Сучасна російська пропаганда є не лише ідейним підживленням зовнішньої агресії, але й безпосереднім інструментом ведення війни.

Конструювання і просування наративів російської пропаганди є спробою трансформації реальності у зловмисних цілях. Замасковані в «гарній» оболонці вони здатні грати роль «отрути», «допінгу», «наркотику» для мільйонів людей в Росії та інших країнах, слугуючи просуванню «російського світу». Такий соціальний «мутант», що став новим фрагментом чи об'єктом історичної реальності, за своєю природою глибоко ворожий демократичним цінностям.

Характерними рисами російської пропаганди є зловісність, цинічність, ницість, ідейна криза і копіювання та/чи наслідування підходів попередників та інших недемократичних країн. Проте росіяни у просуванні пропагандистських наративів здатні не лише до архаїки чи копіювання чужого досвіду. Швидкість, масштаби, креативність і результати продукування ними брехливих тверджень часом вражають. Співпадіння образу ворогів Москви надивовижу нагадує власне російську дійсність.

«Паралельні світи»/симулякри російської пропаганди існують як логічні конструкції. Для системної протидії цим конструкціям необхідно розробляти докази і контрдокази, тези й антитези у стрункій послідовності та взаємному узгодженні, не надто спрощені та не занадто складні для сприйняття. Окремого вивчення потребують вузлові наративи про «громадянську війну» в країнах, що стали жертвами агресії Росії, «цивілізаційну» мету Заходу знищити російський народ і його державність. Глибокого дослідження потребують механізми просування пропагандистських наративів у науці та освіті Росії та на окупованих нею територіях, що корелюється з пограбуванням і знищенням російськими загарбниками культурних надбань українського народу.

Вплив російської пропаганди у формі залякування і маніпулювання проявляється й у встановленні західними партнерами України обмежень щодо застосування наданої ними зброї для ударів по території РФ. Це б змусило Кремль вивести свої війська з України для захисту життєво

важливих російських центрів. Замість того сили оборони України в ході літнього контрнаступу 2023 р. змушені штурмувати лінії оборони, які зводилися загарбниками понад рік. Через те для демократичних країн наближається час максимально жорстких рішень. Адже з допомогою сучасних інформаційних засобів «вірус» пропаганди російської агресії набуває значного поширення, а його людиноненависницька сутність становить загрозу існуванню всього людства.

Література:

1. «Непросте рішення». Як російська пропаганда пояснювала втечу з Херсона. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazon/3614676-neproste-risenna-ak-rosijska-propaganda-poasnuvala-vtesu-z-hersona.html>. 15 листопада 2022 р. (дата звернення: 04.06.2023).
2. Байбак А. Історична подія: ЗСУ звільнили частину території, яка була під окупацією з 2014 року. URL: https://24tv.ua/kontrnastup-zsu-zvilneno-teritoriyi-bilya-krasnogorivki-yaki_n2340477. 24 червня 2023 р. (дата звернення: 14.06.2023).
3. Бодряр Ж. Симулякри і симуляція / Пер. з фр. В. Ховхун. К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
4. Гуменюк О. Війна переноситься на територію РФ. URL: <https://zaborona.com/vijna-perenosytsya-na-terytoriyu-rf>. 30 травня 2023 р. (дата звернення: 04.06.2023)
5. Ільницький В., Старка В., Галів М. Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*. 2022. Ч. 5, с. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>.
6. Ісак Ю., Сліпецький О. Понятійний апарат історичної науки в Україні у світлі сучасних методологічних пошуків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, сер. Історія*. 2023. Вип. 1, с. 129–153. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(48\).2023.280317](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(48).2023.280317).
7. Китай відмовляється від контактів зі США у питаннях щодо Росії. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/politychni-novyny/kytay-vidmovlyayetsya-vid-kontaktiv-zi-ssha-u-pytannyah-shchodo-rosiyi-video-151036>. 4 травня 2023 р. (дата звернення: 04.06.2023).
8. Лаб'як І. Чим для РФ обернуться бої за Бахмут. URL: <https://tsn.ua/exclusive/chim-dlya-rf-obernutsya-boyi-za-bahmut-ekspert-ne-viklyuchiv-povtor-doli-nacivistiv-u-stalingradskiy-bitvi-2290882.html>. Оpubліковано 21 березня 2023 р. (дата звернення: 04.06.2023).
9. Мас С. Всі свої війни, що тривали понад рік, Росія програла. URL: <https://tyzhden.ua/cedrik-mas-vsi-svoi-vijny-shcho-tryvaly-ponad-rik-rosiia-prohrala>. Оpubліковано 14 вересня 2022 р. (дата звернення: 14.06.2023)
10. Офіцинський Р., Ісак Ю. Образи російсько-української війни від 2014 р. донині. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61. Т. 2. С. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-3>.
11. Офіцинський Р., Ісак Ю., Сліпецький О. Російська логіка війни проти України від 24 лютого донині. *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія*. 2023. Вип. 13/55. С. 212–233. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283185>.
12. Офіцинський Р., Ісак Ю., Сліпецький О. Російсько-українська війна від 24 лютого 2022 року донині: історичні реалії та поточні уроки. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62. Т. 2. С. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-1>.
13. Пасічний Р. Вплив сучасної російської пропаганди на країни Європи. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.*, 2021. Вип. 2. С. 70–75.

14. Президент Південної Кореї застерігає. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/prezydent-pivdennoyi-koreyi-zasterigaye-kongres-demokratiya-pid-zagrozoju-video-150909>. 27 квітня 2023. (дата звернення: 14.06.2023).

15. Радковець Ю. Гібридна війна Росії проти України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>. 24 жовтня 2016 р. (дата звернення: 04.06.2023).

16. Росія вертає світ у плюсквамперфект. Розмова з Мирославом Мариновичем. URL: <https://ucu.edu.ua/news/rosiya-vertaye-svit-u-plyuskvamperfekt>. 15 листопада 2022 р. (дата звернення: 14.06.2023)

17. Росіяни будують біля Криму укріплення за спинами солдатів першої лінії оборони. URL: <https://ua.krymr.com/a/news-oboronni-ukriplennia-krym/32448864.html>. 7 червня 2023 р. (дата звернення: 04.06.2023)

18. Снайдер Т. Російська пропаганда працює не тільки проти України. URL: <https://platfor.ma/magazine/text-sq/opinion/timoti-snaider>. 11 лютого 2015 р. (дата звернення: 14.06.2023)

19. Сотников Д. В России в 2022 году резко повысился уровень бедности. URL: <https://www.dw.com/ru/rosstat-soobshchil-o-rezkom-rostе-bednosti-v-rossii/a-62133592&hl=uk&gl=ua&strip=1&vwsr=0>. 14 червня 2022 р. [in Russian]. (дата звернення 04.06.2023).

20. Степова О. Ошибка резидента Гиркина. URL: <https://war.obozrevatel.com/oshibka-rezidenta-girkina-ili-hto-pryachet-rossiya-u-ostrova-zmeinyij.htm&cd=11&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>. 22 червня 2022 р. (дата звернення: 14.06.2023).

21. Фронтмен «ДДТ» Юрий Шевчук перечислил гонорары за концерты во время войны беженцам из Украины. URL: <https://focus.ua/lifestyle/522026-frontmen-ddt-yuriy-shevchuk-perechislil-gonorary-za-koncerty-vo-vremya-voyny-bezhencam-iz-ukrainy>. 13 липня 2022 р. (дата звернення: 04.06.2023).

22. Юрий Шевчук выпустил антивоенный клип «Родина, вернись домой». URL: <https://www.svoboda.org/a/yuriy-shevchuk-vypustil-antivoennyu-clip-rodina-vernись-domoy-/32277545.html>. 19 лютого 2023 р. (дата звернення 04.06.2023).

References:

1. «Neproste rishennia». Yak rosiiska propahanda poiasniuvala vtechu z Khersona [«Not an easy decision». How Russian propaganda explained the flow from Kherson]. <https://www.ukrinform.ua>. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3614676-neproste-risenna-ak-rosijska-propaganda-poasnuvava-vtecu-z-hersona.html>. 15 lystopada 2022 r. (data zvernennia: 04.06.2023). [in Ukrainian].

2. Baibak A. Istorychna podiia: ZSU zvilnyly chastynu terytorii, yaka bula pid okupatsiieiu z 2014 roku [The Armed Forces of Ukraine liberated part of the territory that had been under occupation since 2014]. <https://24tv.ua>. Retrieved from https://24tv.ua/kontrnastup-zsu-zvilneno-teritoriyi-bilya-krasnogorivki-yaki_n2340477. 24 chervnia 2023 r. (data zvernennia: 24.06.2023). [in Ukrainian].

3. Bodriiar Zh. Symuliakry i symuliatsiia [Simulacra and simulation] / Per. z fr. V. Khovkhun. K.: Vyd-vo Solomii Pavlychko «Osnovy», 2004. 230 s.

4. Frontmen «DDT» Jurij Shevchuk perechislil gonorary za koncerty vo vremja vojny bezhencam iz Ukrainy [DDT frontman Yuri Shevchuk transferred fees for concerts during the war to refugees from Ukraine]. <https://focus.ua>. Retrieved from <https://focus.ua/lifestyle/522026-frontmen-ddt-yuriy-shevchuk-perechislil-gonorary-za-koncerty-vo-vremya-voyny-bezhencam-iz-ukrainy>. 13 lipnja 2022 r. (data zvernennia: 04.06.2023). [in Russian].

5. Humeniuk O. Viina perenosytsia na terytoriiu RF [The war is transferred to the territory of the Russian Federation]. <https://zaborona.com>. Retrieved from <https://zaborona.com/vijna-perenosytsya-na-terytoriyu-rf>. 30 travnia 2023 r. (data zvernennia: 04.06.2023). [in Ukrainian].

6. Inytskyi V., Starka V., Haliv M. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukrainy [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. Ch. 5, s. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>. [in Ukrainian].

7. Isak Yu., Slipetskyi O. (2023). Poniatiinyi aparat istorychnoi nauky v Ukraini u svitli suchasnykh metodolohichnykh poshukiv [Conceptual apparatus of historical science in Ukraine in the light of modern methodological research]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, ser. Istoriiia*. Vyp. 1, s. 129–153. DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.1\(48\).2023.280317](https://doi.org/10.24144/2523-4498.1(48).2023.280317). [in Ukrainian].

8. Jurij Shevchuk vypustil antivoennyj klip «Rodina, vernis' domoj» [Yuri Shevchuk released an anti-war clip «Motherland, come back home»]. <https://www.svoboda.org>. Retrieved from <https://www.svoboda.org/a/yuriy-shevchuk-vypustil-antivoennyj-klip-rodina-vernishj-domoy-/32277545.html>. 19 ljutogo 2023 r. (data zvernennia: 04.06.2023). [in Russian].

9. Kytai vidmovliaietsia vid kontaktiv zi SShA u pytanniakh shchodo Rosii [China refuses contacts with the USA in matters concerning Russia]. <https://www.epochtimes.com.ua>. Retrieved from <https://www.epochtimes.com.ua/politychni-novyny/kytay-vidmovlyayetsya-vid-kontaktiv-zi-ssha-u-pytanniah-shchodo-rosiyi-video-151036>. 4 travnia 2023 r. (data zvernennia: 15.06.2023). [in Ukrainian].

10. Labiak I. Chym dlia RF obernutsia boi za Bakhmut [What will the battles for Bakhmut turn out to be for the Russian Federation]. <https://tsn.ua>. Retrieved from <https://tsn.ua/exclusive/chim-dlya-rf-obernutsya-boyi-za-bahmut-ekspert-ne-viklyuchiv-povtor-doli-nacistiv-u-stalingsradskiy-bitvi-2290882.html>. (data zvernennia: 4.06.2023). 21 bereznia 2023 r. [in Ukrainian].

11. Cedrik Mas. Vsi svoi viiny, shcho tryvaly ponad rik, Rosiia prohrala [Russia has lost all its wars that lasted more than a year]. <https://tyzhden.ua>. Retrieved from <https://tyzhden.ua/cedrik-mas-vsi-svoi-vijny-shcho-tryvaly-ponad-rik-rosiia-prohrala>. 14 veresnia 2022 r.). [in Ukrainian].

12. Ofitsynskyi R., Isak Yu. (2023). Obrazy rosiisko-ukrainskoi viiny vid 2014 r. donyni [Images of the russian-ukrainian war from 2014 to the present]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 61. T. 2, s. 18–23. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-3>. (data zvernennia: 15.06.2023). [in Ukrainian].

13. Ofitsynskyi R., Isak Yu., Slipetskyi O. (2023). Rosiisko-ukrainska viina vid 24 liutoho 2022 roku donyni: istorychni realii ta potochni uroky [The russian-ukrainian war from February 24, 2022 to the present time: historical realities and current lessons]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*. Vyp. 62. T. 2, s. 4–9. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-1>. [in Ukrainian].

14. Ofitsynskyi R., Isak Yu., Slipetskyi O. (2023). Rosiiska lohika viiny proty Ukrainy vid 24 liutoho donyni [The russian logic of the war against Ukraine from February 24, 2022 to the present]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriiia Istoriiia*. Vyp. 13/55, s. 212–233. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283185>. [in Ukrainian].

15. Pasichnyi R. (2021). Vplyv suchasnoi rosiiskoi propahandy na krainy Yevropy [The influence of modern Russian propaganda on the countries of Europe]. Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. Vyp. 2. s. 70–75. [in Ukrainian].

16. Prezydent Pivdennoi Korei zasterihaie Konhres [The President of South Korea warns Congress]. <https://www.epochtimes.com.ua>. Retrieved from <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/prezydent-pivdennoyi-koreyi-zasterigaye-kongres-demokratiya-pid-zagrozoyu-video-150909>. 27 kvitnia 2023 r. [in Ukrainian].

17. Radkovets Yu. Hibrydna viina Rosii proty Ukrainy [Russia's hybrid war against Ukraine]. <https://www.ukrinform.ua>. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html>. (data zvernennia: 04.05.2023). 24 zhovtnia 2016 r. [in Ukrainian].

18. Rosiia vertaie svit u pluskvamperfekt. Rozмова z Myroslavom Marynovychem [Russia is turning the world into a plusquamperfect. A conversation with Myroslav Marynovich]. <https://ucu.edu.ua>. Retrieved from <https://ucu.edu.ua/news/rosiya-vertaye-svit-u-plyuskvamperfekt>. 15 lystopada 2022 r. (data zvernennia: 14.06.2023). [in Ukrainian].

19. Rosiiany buduiut bilia Krymu ukriplennia za spynamy soldativ pershoi linii oborony [The Russians are building fortifications near the Crimea behind the soldiers of the first line of defense]. <https://ua.krymr.com>. Retrieved from <https://ua.krymr.com/a/news-oboronni-ukriplennia-krym/32448864.html>. 7 chervnia 2023 r. (data zvernennia: 4.06.2023). [in Ukrainian].

20. Snaider T. Rosiiska propahanda pratsiuie ne tilky proty Ukrainy [Russian propaganda works not only against Ukraine]. <https://platfor.ma>. Retrieved from <https://platfor.ma/magazine/text-sq/opinion/timoti-snaider>. 11 liutoho 2015 r. (data zvernennia: 14.06.2023). [in Ukrainian].

21. Sotnikov D. V Rossii v 2022 godu rezko povysilsja uroven' bednosti [Poverty rises sharply in Russia in 2022]. <https://www.dw.com>. Retrieved from <https://www.dw.com/ru/rosstat-soobshchil-o-rezkom-roste-bednosti-v-rossii/a-62133592&hl=uk&gl=ua&strip=1&vwsrc=0>. 14 chervnja 2022 r. (data zvernennia: 1.05.2023). [in Russian].

22. Stepova O. Oshibka rezidenta Girkina [Resident Girkin's Mistake]. <https://war.obozrevatel.com>. Retrieved from <https://war.obozrevatel.com/oshibka-rezidenta-girkina-ili-chto-pryachet-rossiya-u-ostrova-zmeinyij.htm&cd=11&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>. 22 chervnja 2022 r. (data zvernennia: 14.06.2023). [in Russian].